

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته حقوق بین الملل

موضوع

نقش سازمانهای غیردولتی در دادرسی های بین المللی با تاکید بر دادگاه
اروپایی حقوق بشر

استاد راهنما

آقای دکتر سید محمد قاری سیدفاطمی

استاد مشاور

آقای دکتر سید قاسم زمانی

استاد داور

آقای دکتر محمدعلی صلح چی

پژوهشگر

ارمغان عبیری

تابستان ۱۳۸۹

به نام خدا

فهرست مطالب

فهرست مطالب

۱	• سپاس
۲	• تقدیم
۳	• چکیده
۴	• طرح پژوهش
۴	بیان مساله
۸	پرسشهای پژوهش
۸	پرسش اصلی
۸	پرسش فرعی
۹	پیشینه پژوهش
۱۲	اهداف پژوهش
۱۲	فرضیه اصلی
۱۳	فرضیه فرعی
۱۳	تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی پژوهش
۱۴	روش‌های پژوهش
۱۴	سازماندهی پژوهش

• فصل اول

ملاحظات کلی

۱۶	گفتار اول: سیر تحول تاریخی و تحلیل مفهومی سازمانهای غیردولتی
۱۶	مبحث اول: سیر تحول تاریخی سازمانهای غیردولتی
۱۹	مبحث دوم: تعریف سازمانهای غیردولتی
۲۲	گفتار دوم: بررسی وضعیت شخصیت حقوقی سازمانهای غیردولتی
۲۸	گفتار سوم: طبقه بندی سازمانهای غیردولتی
۲۸	مبحث اول: ساختارهای مختلف سازمانهای غیردولتی
۳۰	مبحث دوم: انواع فعالیت سازمانهای غیردولتی
۳۲	بند اول: سازمانهای غیردولتی ملی و بین‌المللی
۳۴	بند دوم: سازمانهای غیردولتی اجرایی و مبارزاتی

مبحث سوم: بررسی اجمالی نقش سازمانهای غیردولتی در سطح ملی.....۳۴

• فصل دوم

نقش سازمانهای غیردولتی در دادرسی های بین المللی

- گفتار اول: سازوکار و نحوه مشارکت سازمانهای غیردولتی در دادرسی های بین المللی.....۳۷
- مبحث اول: تعریف نهاد دوست دادگاه.....۴۵
- مبحث دوم: نقش آفرینی نهاد دوست دادگاه در عمل.....۴۵
- گفتار دوم: جایگاه سازمانهای غیردولتی نزد دادگاهها و محاکم بین المللی.....۶۱
- مبحث اول: نگاهی اجمالی به رویه برخی دادگاههای بین المللی در خصوص مشارکت سازمانهای غیردولتی.....۶۴
- بند اول: دیوان بین المللی دادگستری.....۶۴
- بند دوم: کمیته حقوق بشر سازمان ملل متحد.....۷۱
- بند سوم: دیوان کیفری بین المللی.....۷۳
- بند چهارم: دیوان کیفری بین المللی برای یوگسلاوی سابق.....۷۹
- بند پنجم: دیوان کیفری بین المللی برای رواندا.....۸۲
- بند ششم: سازمان تجارت جهانی.....۸۶
- مبحث دوم: به سوی مشارکت مشروط سازمانهای غیردولتی در دادرسی های بین المللی.....۹۱
- گفتار سوم: تاریخچه کنوانسیون و دادگاه اروپایی حقوق بشر.....۹۳
- مبحث اول: سیر تکاملی دادگاه اروپایی حقوق بشر.....۹۶
- بند اول: دادگاه اروپایی قبل از تصویب پروتکل های شماره ۹ و ۱۱.....۹۶
- بند دوم: دادگاه اروپایی حقوق بشر بعد از تصویب پروتکل شماره ۱۱.....۹۸
- مبحث دوم: دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر.....۹۹
- بند اول: صلاحیتهای دادگاه اروپایی حقوق بشر.....۱۰۳
- الف) صلاحیت محلی دادگاه.....۱۰۳
- ب) صلاحیت شخصی دادگاه.....۱۰۳
- پ) صلاحیت موضوعی دادگاه.....۱۰۴
- ت) محدوده زمانی اعمال صلاحیت توسط دادگاه.....۱۰۵
- بند دوم: احراز حقایق.....۱۰۶
- بند سوم: بررسی دادخواست های فردی.....۱۰۷
- مبحث سوم: مشارکت سازمانهای غیردولتی در کمیسیون و دادگاه اروپایی حقوق بشر.....۱۰۷
- بند اول: نقش سازمانهای غیردولتی به عنوان یکی از طرفین دعوا در کمیسیون اروپایی حقوق بشر.....۱۰۹
- بند دوم: مفهوم شرط قربانی بودن برای ارائه دادخواست.....۱۱۱

بند سوم : نقش سازمانهای غیردولتی به عنوان یکی از طرفین دعوا در دادگاه اروپایی حقوق بشر.....۱۱۵

• نتیجه گیری.....۱۴۰

• فهرست منابع.....۱۴۷

با سپاس از :

- پروردگارم که گفت : گرچه انسان را در سختی‌ها آفریده است، اما همواره در پس هرسختی،

آسایشی خواهد بود.

- مادرم که دومین پروردگار من است و پدرم ، که آرامش خاطر زندگی اوست.

- استادان گرانقدرم که مرا مرهون لطف و راهنمایی خویش قرار دادند؛

دکتر سید محمد قاری سید فاطمی و همچنین دکتر سید قاسم زمانی که به من آموخت :

« هرگز قلمم را جز به بهای عدالت و آزادی نفروشم.»

تقدیم به استاد گرانقدرم؛

« علی آزمایش »

که از او آموختم فرزاندگی را و آزادگی را .

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش سازمانهای غیردولتی در دادرسی‌های بین‌المللی، به ویژه دادگاه اروپایی حقوق بشر می‌باشد. در این پژوهش، دو پرسش اصلی و فرعی مطرح شد که به ترتیب عبارتند از اینکه با توجه به این واقعیت که طرفهای دادرسی‌های بین‌المللی غالباً دولتها بوده‌اند، آیا می‌توان به ویژه در پرتو صلاحیت و عملکرد دادگاه اروپایی حقوق بشر برای سازمانهای غیردولتی نیز در این سطح جایگاهی قائل شد و همچنین اینکه آیا سازمانهای غیردولتی با عملکرد مستقیم و غیرمستقیم خود در فرآیند دادرسی بین‌المللی توانسته‌اند تاثیر قابل توجهی را در اجرای مقررات بین‌المللی و به تبع آن تحقق اهداف جامعه مدنی از خود به جا گذارند؟

در پاسخ به این پرسش‌ها به ترتیب دو فرضیه ارائه شد. اول اینکه نقش سازمانهای غیردولتی در فرآیند دادرسی‌های بین‌المللی به ویژه در پرتو صلاحیت و عملکرد دادگاه اروپایی حقوق بشر، از مشارکت غیرمستقیم تا حق اقامه دعوا توسعه یافته است فرضیه دوم نیز این بود که سازمانهای غیردولتی با تاثیر مستقیم و غیرمستقیم خود در فرآیند دادرسی بین‌المللی توانسته‌اند در تضمین اجرای حقوق بشر و اشاعه همبستگی بین‌المللی و روحیه تفاهم میان ملتها موثر واقع شوند.

در ادامه و در راستای بررسی صحت و سقم فرضیه‌های ارائه شده، ابتدا به بررسی کلی و معرفی سازمانهای غیردولتی پرداخته و پس از آن به بحث مشارکت آنها در دادرسی‌های بین‌المللی و به ویژه رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر توجه نشان داده‌ایم.

نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که این سازمانها در رویه دادگاه اروپایی تاثیر قابل توجهی داشته و نقش آنها نیز رو به افزایش است. همچنین هر دو فرضیه ارائه شده در پژوهش نیز مورد تایید واقع شدند.

طرح پژوهش

بیان مساله :

«نظم نوین بین‌المللی سبب تغییر در بعضی از مفاهیم کلیدی حقوق بین‌الملل شده است. طرح موضوع جامعه بین‌المللی^۱ یکی از جنبه‌هایی است که توجه حقوقدانان را به خود جلب کرده و در سالهای اخیر به یکی از گفتمان‌های غالب نزد سیاستمداران و حقوقدانان تبدیل شده است. این جامعه بیشتر توسط سازمانهای غیردولتی بازنمایی می‌شود و عملاً در برخی مواقع در مقابل دولتها و سازمانهای بین‌المللی قرار می‌گیرند.»^۲

«ایجاد سازمانهای غیردولتی به معنی امروزی که به قرن ۱۶ باز می‌گردد، در سه دهه اخیر از شتاب بی‌سابقه‌ای برخوردار شده است بطوری که بر اساس آمار منتشر شده توسط اتحادیه انجمن‌های بین‌المللی، بیش از ده هزار سازمان بین‌المللی وجود دارند که فقط چندصدتایی از آنها بین‌المللی (بین‌دولتی) بوده و بقیه آنها غیردولتی می‌باشند»^۳

دسته‌ای از سازمانهای غیردولتی با طیف وسیعی از وظایف، نظیر عفو بین‌الملل، دیدبان حقوق بشر یا کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان وجود دارند و سازمانهای غیردولتی دیگری نیز هستند که روی بخش کوچکی در عرصه متنوع حقوق بشر متمرکز شده‌اند. «یک سازمان غیردولتی می‌تواند همیشه مدعی رعایت دقیق و بی‌پیرایه

^۱ - International Community

^۲ - رضانی قوام آبادی، محمد حسین، حضور سازمانهای غیردولتی در پیشگاه مراجع قضایی بین‌المللی، فصلنامه حقوق مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۸۷، ص ۱.

^۳ - بیگ زاده، ابراهیم، تاثیر سازمانهای غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ویژه ۵، صص ۲۹۵-۳۲۱، ص ۲۹۹.

منافعی باشد که از آنها دفاع می نماید. بنابراین برخی مواقع از دید لایه اجتماعی که در گستره آن علایقشان ریشه گرفته، پنهان می ماند»^۱

این سازمانها در اکثر موارد، سازمانهای غیرانتفاعی هستند که پیوندهای ملی و بین‌المللی داشته و سازمانهای غیرحکومتی، غیر خودجوش، غیرانتفاعی، داوطلبانه و دارای تشکیلات ساختاری‌اند که عنصر اصلی یک جامعه مدنی پویا قلمداد می‌شوند و به مسائلی همچون کمک به تحقق اصل آزادی و انجمن‌ها، تشویق کثرت‌گرایی در جامعه، ایجاد تعادل اجتماعی و قواعد قانونی آن، بالا بردن بازدهی منابع انسانی و مالی و ... می‌پردازند.^۲

می‌توان گفت سازمانهای غیردولتی، سه نقش مرتبط را در سیاستهای جهانی ایفاء می‌کنند. «اولین نقش، پیرامون اطلاعات مربوط به فعالیتها دور می‌زند. بسیاری از سازمانهای غیردولتی به موازات برخورداری از خدمات افراد در زمینه کاری که مستقیماً درگیر یک موضوع یا مسئله هستند به صورت فعالی نیز درگیر این اطلاعات می‌باشند. این سازمانها در بررسی گزارشهای مربوط به دولتها که به هیئت‌های کارشناسی تقدیم می‌شود، نیز نقش اساسی ایفاء کرده و ضرورت دارد که پیوسته فارغ از هرگونه جانبداری فعالیت کنند.

نقش دوم این سازمانها در سیاست جهانی، اجرای خط مشی و سیاست دولتها و سازمانهای بین‌المللی است. این روند تا حد زیادی حوزه فعالیت سازمانهای غیردولتی فعال در عرصه رفاه اجتماعی محسوب می‌شود که اصولاً مقاطعه کار هستند.

^۱ - تاموشات، کریستیان، **حقوق بشر**، ترجمه حسین شریفی طرازکوهی، بنیاد حقوقی میزان، تهران، بهار ۱۳۸۶، ص ۴۱۲.

^۲ - در مقابل این سازمانها، سازمانهای غیردولتی انتفاعی وجود دارند که شرکتهای چند ملیتی را می‌توان از مصادیق بارز این سازمانها به شمار آورد که نقش بسیار پر اهمیتی در زمینه تجارت بین‌المللی و حتی در سیاست‌گذاری بین‌المللی (با تاثیر و نفوذ در دولتها) ایفاء می‌کنند که در حال حاضر نیز ۳۷۰۰۰ شرکت چند ملیتی مادر وجود دارد که ۹۰ درصد آنها در کشورهای توسعه یافته است و نزدیک به ۱۷۰۰۰۰ شرکت خارجی را تحت پوشش خود دارد. برای اطلاعات بیشتر ر.ک: موسی زاده، رضا، **سازمانهای بین‌المللی**، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۸۲، نشر میزان، ص ۵۶.

سومین نقش سازمانهای غیردولتی نیز حول محور تعاملات بین‌المللی خصوصی دور می‌زند. روابط بین-المللی، دیگر صرفاً به حوزه دولتها منحصر نمی‌شود بلکه این سازمانها درگیر مجموعه‌ای از تعاملات بین‌المللی خصوصی‌اند که افراد و گروهها را گرد هم می‌آورد»^۱

در واقع، سازمانهای غیردولتی می‌توانند فعالیتهای خود را در چارچوب‌های داخلی تنظیم کنند یا به دنبال نفوذ در آیینها و روشهای تصمیم‌گیری بین‌المللی باشند. بطور کلی برای یک سازمان غیردولتی، غیرمتعارف نیست که دیدگاه متفاوتی درباره سیستم ارزشی واقعی کشور و مردمش در مقابل حکومت مربوط داشته باشند. تجربه نشان داده که گزارش‌های جامع در مورد یک کشور خاص، توجه رسانه‌ها را به خود جلب و وقوع یک رویداد را شایسته ذکر تلقی می‌کنند.

به هر حال حضور موثر سازمانهای غیردولتی در صحنه بین‌المللی باعث خواهد شد که دولتها به تدریج و تا اندازه‌ای حق انحصاری خویش را در تدوین و حفاظت از معیارها و قوانین حقوق بشری از دست بدهند. در این میان اگرچه سازمان ملل به واسطه تهیه و تنظیم قواعد بین‌المللی حقوق بشر نقش مهمی را ایفاء نموده است اما سازمانهای غیردولتی نیز به واسطه نوع عملکرد خود سهم بسیار موثری را در ارتقا و توسعه توجه بین‌المللی به مسئله حقوق بشر داشته‌اند.

«درست از همان آغاز، سازمان ملل متحد همکاری بین محفل‌های دیپلماتیک و جامعه مدنی را پیش‌بینی کرده است. ماده ۷۱ منشور ملل متحد در راستای اعطای مقام مشورتی به سازمانهای غیردولتی مقرر می‌دارد که اکوسوک می‌تواند برای مشاوره با سازمانهای غیردولتی که به امور داخل در صلاحیت شورا اشتغال دارند، هرگونه تدابیر مناسب را اتخاذ نماید. شورای اروپا نیز قواعد و مقرراتی در این رابطه وضع کرده است. در عین حال این سازمانها در کار کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و مردم نیز دخالت دارند. در کمیسیون حقوق بشر نیز

^۱ - اس بیس، کلی - کیت، سازمانهای بین‌المللی، ترجمه حسین شریفی طراز کوهی، بنیاد حقوقی میزان، تهران، چاپ دوم، پاییز ۸۷، ص ۷۹.

سازمانهای غیردولتی در صورتی که دبیرکل توصیه نماید و کمیسیون تصمیم بگیرد، هم جایگاه ناظر و هم جایگاه مستمع با فرصت سخن گفتن را به دست می‌آورند.^۱

به ندرت سازمانهایی غیردولتی وجود دارند که از حقوق رسمی جهت اقامه دعوا و دادخواهی برخوردار باشند. اما بایستی گفت که چنین مواردی نیز وجود دارد. در این زمینه دو وضعیت متفاوت را می‌توان از هم متمایز کرد، نخست اینکه این سازمانها می‌توانند تلاش کنند تا پرونده‌های فردی را از رهگذر اقدام به عنوان نماینده فرد قربانی نزدیک نهاد بین‌المللی طرح نمایند که بر مبنای ماده ۴۴، عهدنامه آمریکایی حقوق بشر، کمیسیون آمریکایی حقوق بشر به سازمانهای غیردولتی موقعیت ارائه دادخواست از طرف قربانیان مورد ادعا را حتی در مواردی که هیچگونه تماس شخصی قبلی به عمل نیامده باشد، اعطا کرده است. همینطور ماده (۳) ۵ پروتکل الحاقی به منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم، اقامه دعوا را از سوی سازمانهای غیردولتی پیش‌بینی می‌کند. با وجود این، شکایاتی که این سازمانها اقامه می‌کنند در عین حال ممکن است به عنوان شکایات مشروعی تلقی شود که برخی علایق کلی را به صورت انتزاعی طرح می‌کند بدون اینکه در آنها هیچگونه رابطه مستقیمی با قضایای واقعی وجود داشته باشد. اینچنین قدرت ژرف‌نگری و موشکافانه عمومی‌ست که در پروتکل الحاقی به منشور اجتماعی پدیدار شد و یک نظام اقامه دعوی دسته جمعی را مقرر کرده است.

نهایتاً این سازمانها از حق دادخواهی به مثابه دوست دادگاه (داوطلب کمک به دادگاه، *amicus curiae*) هم نزد دادگاه اروپایی حقوق بشر ماده (۲) ۳۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و هم نزد دادگاه آمریکایی حقوق بشر برخوردار شده‌اند. از این رو، «ممکن است آنها نکات معطوف به منافع عمومی را در گفتگوها و مباحثی طرح کنند که در غیر این صورت، روی مباحث و مسائل خاص تر متمرکز می‌شوند. هیچگونه پاسخی قاطعی نمی‌توان به این پرسش داد که آیا این حق مشارکت قضایی می‌تواند با گذشت زمان به رودر رویی با منافع خواهان منتهی

^۱ - تاموشات، همان، ص ۴۱۸.

گردد»^۱ با عنایت به این نکات و نیز با لحاظ نمودن خصیصه افشاگری و محکومیت‌های اخلاقی توسط این سازمانها، دولت‌ها پیش از گذشته به فعالیت سازمانهای مذکور بها می دهند. از این رو شناخت فعالیتها، حوزه عملکرد، جهت و سمت و سوی کارکردها، آگاهی از منابع و زمینه فعالیت این سازمانها، دولت‌ها را در تحلیل و بررسی سازمانهای غیردولتی و احتمالاً در تایید یا رد ادعاها و عملکردهای آنها یاری خواهد داد.

پژوهش حاضر نیز سعی بر آن دارد تا با بررسی چگونگی نقش آفرینی سازمانهای غیردولتی در دادرسی‌های بین‌المللی، به تحلیل تاثیر آنها در رسیدگی‌های قضایی دادگاه اروپایی حقوق بشر پردازد.

پرسش‌های پژوهش:

پرسش اصلی

باتوجه به این واقعیت که طرفهای دادرسی‌های بین‌المللی غالباً دولت‌ها بوده‌اند آیا می‌توان به ویژه در پرتو صلاحیت و عملکرد دادگاه اروپایی حقوق بشر، برای سازمانهای غیردولتی نقشی در دادرسی‌های بین‌المللی قائل شد؟

پرسش فرعی

آیا سازمانهای غیردولتی با عملکرد مستقیم و غیرمستقیم خود در فرآیند دادرسی بین‌المللی توانسته‌اند تاثیر قابل توجهی را در اجرای مقررات بین‌المللی و به تبع آن تحقق اهداف جامعه مدنی از خود به جاگذارند؟

^۱ - پیشین، ص ۴۲۲.

پیشینه پژوهش :

با توجه به اهمیت موضوع و لزوم آشنایی با چالشهایی که حقوق بین‌الملل، در حال و آینده‌ای نه چندان دور، بی‌شک با آنها دست به گریبان است، شاید بتوان گفت در داخل کشور آنچنان که باید به این موضوع پرداخته نشده و متأسفانه در کشور ما حقوق بشر اروپایی با همه امتیازات نوآوری‌ها و پیشرفت‌های قابل توجه هنوز نتوانسته است جایگاه ارزشمند و درخورستایش خود را بیابد. رویه قضایی فعال و پویای دادگاه اروپایی حقوق بشر مقوله‌ای کاملاً مجهول و گمنام برای محافل علمی و حقوقی ما می‌باشد چراکه تاکنون کار علمی و جامعی در زمینه گردآوری دستاوردهای دادگاه اروپایی حقوق بشر صورت نگرفته است.

در بررسی ادبیات موجودی که در این رابطه نگاشته شده و با توجه به متغیرهای موجود در این پژوهش، به دو دسته اصلی از منابع بر خورد می‌کنیم:

۱- کتابهای منتشر شده، مجلات و مقالات مربوط به سازمانهای غیردولتی و دادگاه اروپایی حقوق بشر؛

۲- اسناد و آراء صادره دادگاه اروپایی حقوق بشر؛

با توجه به گسترش قابل توجه موضوعات و مطالب مربوط به نقش سازمانهای غیردولتی، طبیعتاً کتاب‌ها و مقالات بسیاری تاکنون منتشر شده اما متأسفانه کم بودن این گونه منابع چه به زبان انگلیسی و چه زبان فارسی در مراکز مطالعاتی کشورمان به وضوح قابل مشاهده است. به هر حال، در یک جمع بندی و با توجه به نقصان و خلاءهای موجود می‌توان بیان داشت که در ادبیات موجود، تمرکز خاصی بر سوال اصلی این پژوهش وجود نداشته و با توجه به ندرت منابع مربوطه در این خصوص در مراکز مطالعاتی کشورمان، لذا به نظر می‌رسد مطالعه بر روی این موضوع نیازمند همتی نوین خواهد بود.

هدف پژوهش حاضر آن است تا با توجه به فقدان تبیین علمی قابل قبول خصوصاً به زبان فارسی و نقاط ضعف موجود در منابع ذکر شده به واسطه کلی بودن و در مواقعی تک بعدی آنها، ضمن توجه به موقعیت زمانی خاص کنونی در خصوص نقش سازمانهای غیردولتی سعی نماید تا با انجام پژوهش تا حد امکان ابتدا به علل

وجودی سازمانهای غیردولتی و گسترش آنها پرداخته و سپس نقش‌شان را در دادرسی‌های دادگاه اروپایی حقوق بشر مشخص نموده و کمبودهای حاصل از عدم وجود یک بررسی خاص در این مورد را مرتفع سازد. از جمله پژوهش‌های قابل توجه صورت گرفته در این زمینه می‌توان به مقاله **حضور سازمانهای غیردولتی در پیشگاه مراجع قضایی بین‌المللی** اشاره نمود که در آن نویسنده درصدد نشان دادن نهاد دوستان دادگاه و نقش آنها در مراجع قضایی بین‌المللی است.^۱

تاثیر سازمانهای غیردولتی در شکل‌گیری و اجرای قواعد بین‌المللی نیز دیگر مقاله‌ای است که به بررسی تاریخیچه و علت پیدایش سازمانهای غیردولتی پرداخته و بعد از بررسی وضعیت آنها در حقوق بین‌الملل به بیان تاثیرات آنها در ایجاد و اجرای قواعد بین‌المللی در این حوزه اشاره می‌کند.^۲

مقاله‌ای تحت عنوان **سازمانهای غیردولتی و حقوق بین‌الملل** هم در دو بخش ابتدا به مطالعه مباحث بنیادین این سازمانها می‌پردازد و بعد عملکرد این سازمانها را مورد بررسی قرار داده و به مسئله تاثیر و تاثرات آنها در جریان دادرسی‌های بین‌المللی و خصوصا دادگاه اروپایی حقوق بشر توجهی نمی‌دهد.^۳

کتاب **حقوق بشر** کریستیان تاموشات در راستای بیان تاریخ حقوق بشر و معرفی ویژگی‌ها و مسائل مرتبط با این مقوله در بخش کوتاهی به مشارکت سازمانهای غیردولتی در زمینه ارائه گزارش‌های کارشناسی در رابطه با نقض حقوق بشر و نیز به مسئله اجرای این حقوق از سوی دولتها و نقش سازمانهای غیردولتی پرداخته است.^۴

کتاب **سازمانهای بین‌المللی** نوشته کیت - کلی اس پیس نیز با معرفی سازمانهای بین‌المللی به اختصار، ساختار نظام ملل متحد، اتحادیه اروپا و سازمان کنفرانس اسلامی و نیز سازمانهای غیردولتی را مورد بررسی قرار داده و نگاهی گذرا در رابطه با موضوع پژوهش پیش روی ما داشته است.^۱

^۱ - رضانی قوام آبادی، محمد حسین، حضور سازمانهای بین‌المللی در پیشگاه مراجع قضایی بین‌المللی، فصلنامه حقوق مجله دانشکده

حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۸، شماره ۸۷.

^۲ - بیگ زاده، ابراهیم، پیشین.

^۳ - بیگ زاده، ابراهیم، سازمانهای غیردولتی و حقوق بین‌الملل، **مجله تحقیقات حقوقی**، شماره ۳۱-۳۲.

^۴ - تاموشات، پیشین.

در خارج از کشور نیز با توجه به نقش آفرینی پویای این سازمانها در عرصه بین‌المللی، به تدریج توجهات بدین سو معطوف شده و نویسندگان حقوقی در تعمق و ارائه نظرات خود در این خصوص سعی بیشتری از خود نشان داده‌اند.

در میان نوشتارهای پیرامون این مبحث می‌توان به کتاب “*NGOs in international law*”^۱ و نیز کتاب “*Non-governmental organizations in international law*” اشاره نمود که موضوع کار خود را بررسی ساختار و نقش این سازمانها در عرصه بین‌المللی قرار داده‌اند.^۲

مقاله‌ای تحت عنوان “*The participation of non-governmental organization in international judicial proceedings*”^۳ نیز به بررسی نقش نهاد دوستان دادگاه در دادرسی‌ها پرداخته است.^۴ همچنین کتاب “*Theory and practice of the european convention on human rights*”^۵ نیز به بررسی رویه دادگاه اروپایی حقوق بشر توجه نشان داده است.^۵

به این ترتیب، با توجه به لزوم پرداختن به جنبه‌های متنوع نقش آفرینی این نهاد در عرصه‌های مختلف بین‌المللی و داخلی، در این پژوهش سعی ما به نشان دادن چگونگی تاثیرگذاری آنها در دادرسی‌های دادگاه اروپایی حقوق بشر معطوف می‌شود.

^۱ - اس پیس، کلی - کیت، پیشین.

^۲ - Christine Bakker and Lusia Vierucci, **NGOs in international law; International : a normative or pragmatic defenition of NGOs?**, Published by Edward Elgar ,Publishing Limited, Glensanda House, Montpellier Parade, Cheltenham , Glos GL ۵۰۱UA, UK, ۲۰۰۸.

^۳ - Lindblom , Anna-Karin , **Non-Governmental Organisations in International Law**, Cambridge university press, The press ,The Edinburgh bulding, Cambridge,UK,published in the United States of America by cambridge university,New York R.J.Crampton ۱۹۹۷, ۲۰۰۵.

^۴ - Shelton,Dinah,The participation of non-governmental organization in international judicial proceedings ,**American Journal of International Law**,Vol.۸۸,۱۹۹۴.

^۵ P.Van Dijk,G.J.H.Van Hoof,**Theory and practice of the European- convention on human rights**,Kluwer Law International,the Hague,the Netherlands,third edition,۱۹۹۸.

اهداف پژوهش :

در میان عوامل که دولتها را به رعایت تعهداتشان وادار می‌کند، هر روز سازمانهای غیردولتی جایگاه و موقعیت برجسته‌ای را اشغال کرده‌اند. بی‌شک، ایجاد و توسعه این سازمانها نشان دهنده تاثیر مثبت آنها در پاسخگویی به نیازهایی است که دولتها به صورت فردی و جمعی مکلف به رفع آن می‌باشند.^۱

درواقع به نظر می‌رسد که مطالعه سازمانهای غیردولتی، مطالعه تحول جامعه جهانی است. جامعه‌ای که هرروز بیش از قبل به سوی جلب مشارکت مردم در اداره امور قدم برمی‌دارد.^۲ پس ظهور جامعه مدنی بین‌المللی و ورود سازمانهای غیردولتی به روابط بین‌المللی به عنوان بازیگران جدید، نقطه عطفی در مشارکت آنها در کنار تابعان حقوق بین‌الملل است. بطور کلی تحولات اخیر حقوق بین‌الملل گویای افزایش مراجع قضایی بین‌المللی و گسترش قلمروهای تازه بوده که عمیقا تار و پود روابط بین‌المللی را متاثر ساخته و به زعم برخی از حقوقدانان این افزایش حتی یکپارچگی حقوق بین‌الملل را نیز به مخاطره می‌اندازد.^۳

لذا این پژوهش در پی واکاوی جنبه‌های مختلف تاثیر و تاثرات موجود در این فرآیند می‌باشد و بر آن است تا با بررسی دقیق تر نقش این سازمانها، تا حد ممکن به ارائه تصویر روشن تری از کارکرد آنها در عرصه بین‌المللی پردازد.

فرضیه اصلی:

نقش سازمانهای غیردولتی در فرآیند دادرسی‌های بین‌المللی به ویژه در پرتو صلاحیت و عملکرد دادگاه اروپایی حقوق بشر، از مشارکت غیرمستقیم تا حق اقامه دعوی توسعه یافته است.

^۱ - بیگ زاده، پیشین، ص ۳۲۱.

^۲ - بیگ زاده، ابراهیم، سازمانهای غیردولتی و حقوق بین‌الملل، پیشین، ص ۱۹.

^۳ - رضانی قوام آبادی، همان، ص ۱۵۴.

فرضیه فرعی:

سازمانهای غیردولتی با تاثیر مستقیم و غیرمستقیم خود در فرآیند دادرسی بین‌المللی توانسته‌اند در تضمین اجرای حقوق بین‌الملل بشر و اشاعه همبستگی بین‌المللی و روحیه تفاهم میان ملتها، موثر واقع شوند.

تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی پژوهش:

سازمان غیردولتی^۱: به سازمانی اطلاق می‌شود که به ابتکار (اشخاص) خصوصی و خارج از هرگونه موافقتنامه بین‌المللی و با هدف عام‌المنفعه بین‌المللی از افراد حقیقی یا حقوقی کشورهای مختلف تشکیل می‌شود.^۲

دادگاه اروپایی حقوق بشر^۳: این دادگاه بر اساس کنوانسیون ۱۹۵۰ رم تاسیس شده و در طول تاریخ خود نقش مهمی در ارتقاء حقوق بشر در اروپا و توسعه و تحول حقوق بین‌الملل ایفاء کرده است. دادگاه مذکور همچنین اولین دادگاه قضایی در سطح جهان است که توسط دولتهای عضو سازمان شورای اروپا تشکیل گردیده و توانسته است آزادی‌های اساسی مندرج در کنوانسیون را عینیت بخشد.^۴

جامعه مدنی^۵: جامعه‌ای مبتنی بر یک عرصه سیاسی جهان وطنی است که می‌تواند مبتنی بر سطوح ملی، فراملی و مادون ملی هم باشد. در این جامعه روابط مردم با هم و مردم با دولت و نهادهای دولتی از یک سو و

^۱ - Non-Governmental Organization

^۲ - بیگ زاده، همان، ص ۳۰۲.

^۳ - European Court of Human Rights (ECHR)

^۴ - قاری سید فاطمی، سید محمد، دادگاه جدید اروپایی حقوق بشر، مجله حقوقی بین‌المللی، شماره ۲۵، بهار ۱۳۷۹، صص ۱۲۹-۱۴۶، ص ۱۳۱.
^۵ - Civil Society

برعکس، مطابق با قانون تنظیم و مرتب گردیده است که سازمانهای غیردولتی شفاف‌ترین نهادهای جامعه مدنی می‌باشند.^۱

دوستان دادگاه^۲: این واژه اصالتاً لاتین و منبعث از حقوق آنگلو ساکسون می‌باشد که برطبق آن، مراجع قضایی از یک شخصیت دعوت به عمل می‌آورند تا اطلاعات و مشاهدات خاص خود را جهت روشن شدن موضوع و یافتن راه حل در اختیار آنها بگذارد.^۳

روش‌های تحقیق:

شیوه گردآوری اطلاعات و مطالب در این پژوهش، مطالعه آرشیوی و بررسی کتابخانه‌ای است و روش‌های تحقیق به کار گرفته شده در آن نیز به شکل تحلیلی-نظری و توصیفی می‌باشند.

سازماندهی پژوهش:

با تاکید بر موارد مذکور، پژوهش حاضر بر مبنای دو فصل طبقه‌بندی شده است که در فصل نخست آن تحت عنوان ملاحظات کلی، ابتدا به بررسی تاریخچه سازمانهای غیردولتی و سپس تعریف آن پرداخته و پس از ذکر ساختارهای مختلف این نهادها اجمالاً، نقش آنها را در سطح ملی مورد بررسی قرار خواهیم داد. در فصل دوم نیز که بررسی نقش سازمانهای غیردولتی در دادرسی‌های بین‌المللی نام دارد. در گفتار اول ابتدا سازوکار و نحوه مشارکت سازمان‌های غیردولتی در دادرسی‌های بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس بعد از معرفی نهاد دوست دادگاه شیوه‌های مشارکت سازمانهای غیردولتی در دادگاه‌های بین‌المللی مورد بررسی اجمالی قرار

^۱ - دلانتی، ژرار، جهان وطن‌گرایی و خشونت: محدودیتهای جامعه مدنی جهانی، ترجمه مازیار اسلامی، فصلنامه فلسفی، ادبی، فرهنگی ارغنون، شماره ۲۴، تابستان ۱۳۸۳، ص ۲۲.

^۲ - Amicus Curiae

^۳ - رمضانی قوام آبادی، همان، ص ۱۵۶.